

I S T O R I E

Robert D. Kaplan (n. 1952) este unul dintre cei mai importanți analiști de politică externă americani și un specialist de renume în istoria Războiului Rece. Revista *Foreign Policy* l-a inclus de două ori în „Top 100 Global Thinkers“, iar *The New York Times* l-a nominalizat printre cei mai influenți analiști ai epocii de după cel de-al Doilea Război Mondial, alături de Francis Fukuyama, Paul Kennedy și Samuel Huntington. În ultimii treizeci de ani a scris articole pentru *The Atlantic*, *The New York Times*, *The Washington Post*, *Financial Times*, *The Wall Street Journal* și *The Los Angeles Times*. În calitate de corespondent de presă, a călătorit în peste 100 de țări și a locuit vreme îndelungată în Israel, Portugalia și Grecia. Ca urmare a numeroaselor sale vizite în estul și sud-estul Europei, a devenit un fin cunoscător al Balcanilor, fiind unul dintre primii autori americani care au prevăzut izbucnirea unui război în regiune la începutul anilor '90. Între volumele sale de analiză geopolitică și de călătorii se numără: *Asia's Cauldron: The South China Sea and the End of a Stable Pacific*; *The Revenge of Geography: What the Map Tells Us About Coming Conflicts and the Battle Against Fate* (Răzbuinarea geografiei: Ce ne spun hărțile despre viitoarele conflicte și lupta împotriva destinului, 2013); *Monsoon: The Indian Ocean and the Future of American Power*; *Balkan Ghosts: A Journey Through History* (Fantomele Balcanilor: O călătorie în istorie, 2007) și *Eastward to Tartary: Travels in the Balkans, the Middle East, and the Caucasus* (La Răsărit, spre Tartaria: Călătorii în Balcani, Orientul Mijlociu și Caucaz, 2002). Robert D. Kaplan este în prezent *senior fellow* la Center for a New American Security; a lucrat ca analist geopolitic pentru agenția Stratfor, a fost profesor invitat la United States Naval Academy și membru al Departamentului Apărării al Statelor Unite. A consiliat mai mulți președinți, secretari de stat și miniștri ai apărării americani.

La Editura Humanitas au apărut în limba română cartea sa dedicată României (*În umbra Europei: Două Războaie Reci și trei decenii de călătorie prin România și dincolo de ea*, 2019), precum și volumele *Cucerirea Munților Stâncoși: Cum determină geografia rolul Americii în lume* (2018) și *Revenirea lumii lui Marco Polo: Război, strategie și interese americane în secolul XXI* (2019).

ROBERT D. KAPLAN
ADRIATICA

UN CONCERT AL CIVILIZAȚIILOR
LA SFÂRȘITUL EPOCII MODERNE

Traducere din engleză
de Christian-Radu Chereji

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Mariana Pascaru
Coperta: Ioana Nedelcu
Corector: Filotheia Bogoiu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Dragoș Dumitrescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Art Group Publishing

Robert D. Kaplan

Adriatic: A Concert of Civilizations at the End of the Modern Age

Copyright © 2022 by Robert D. Kaplan.

By arrangement with the author.

All rights reserved.

Copyright pentru hartă © 2022 by David Lindroth Inc.

© HUMANITAS, 2023, pentru prezenta ediție în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Kaplan, Robert D.

Adriatică: un concert al civilizațiilor la sfârșitul epocii
moderne / Robert D. Kaplan; trad. din lb. engleză de
Christian-Radu Chereji. – București: Humanitas, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-973-50-7935-2

I. Chereji, Christian Radu (trad.)

32

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723 684 194

Lui David Leeming și regretatului Charles Boer

Iată-mă în gara de unde am plecat prima oară,
rămasă la fel ca atunci, fără nici o schimbare.
Toate viețile pe care le-aș fi putut avea încep de
aici.ⁱ — Italo Calvino, *Dacă într-o noapte de iarnă
un călător* (1979)

Dar cum s-ar putea să te uiți la ceva, lăsându-ți
deoparte eul? Ai cui sunt ochii care privesc?ⁱⁱ
— Italo Calvino, *Palomar* (1983)

„Europa“ este un concept prea mare și prea nebu-
los ca în jurul lui să se poată forma o identitate
convingătoare. Și nu este realist, din punct de
vedere psihologic, să se propună, după modelul
preferat de scriitorul german Jürgen Habermas,
o dualitate locală și supranațională de comunități
în jurul cărora să se formeze alianțe, prudent,
fără accentul periculos pe „identitate“ asociat
cu unitatea națională istorică. Acest lucru nu
funcționează [...]. „Europa“ este mai mult decât
o noțiune geografică, dar mai puțin decât un
răspuns. — Tony Judt, *O mare iluzie?* (1996)

ⁱ Italo Calvino, *Dacă într-o noapte de iarnă un călător*, tr. Anca Giurescu (n. tr.).

ⁱⁱ Italo Calvino, *Palomar*, tr. Geo Vasile (n. tr.).

CUPRINS

Prolog	
Globul pământesc în miniatură.	13
1. RIMINI	
Europa de calcar	19
2. RAVENNA	
Cum au modelat Theodoric și Dante Vestul	42
3. VENEȚIA	
<i>Creanga de aur</i> a lui Frazer și înfrângerea sorții	68
4. TRIESTE	
Complexitatea geografică a Italiei	100
5. PIRAN, KOPER, LJUBLJANA ȘI RIJEKA	
Modernitatea timpurie care ne așteaptă.	136
6. ZAGREB, SPLIT, KORČULA ȘI DUBROVNIK	
„Națiunile nu sunt înscrise în natura lucrurilor“	177
7. KOTOR, PODGORIȚA, TIRANA ȘI DURRËS	
Inima Europei?	224
8. CORFU	
Experiența arhetipală a refugiatului	261
<i>Nota autorului</i>	289
<i>Note</i>	293
<i>Bibliografie</i>	311

PROLOG

Globul pământesc în miniatură

Adevărata aventură a călătoriei este de natură intelectuală, pentru că ne dezvăluie profunzimi nebănuite. De aceea, călătoria, în forma sa cea mai utilă, creează o bibliografie. Locurile care ne impresionează invită la cercetarea istoriei și a culturii lor materiale, astfel încât orice călătorie are ca rezultat și un teanc de cărți: de la poezie la filozofie, geopolitică și istoria imperiilor și civilizațiilor. Toate acestea (și multe altele) merg mână-n mână. Deși o astfel de bibliografie nu cunoaște categorii, sustrăgându-se specializării academice, chiar și cei mai mari specialiști din mediul academic au pornit de la o bază îngustă pentru a dezvălui un întreg univers. Mă las ghidat de cărțile lor: ele sunt personaje în această călătorie la fel de mult ca și peisajele care îmi ies în cale. Autobiografia ne este alcătuită în egală măsură din cărțile pe care le-am citit și din oamenii pe care i-am întâlnit.

Deoarece călătoria este un voiaj al minții, sfera de acțiune a acesteia este nelimitată, îndemnând spre introspecție și tot felul de analize și țintind marile dezbateri și probleme ale epocii noastre. Revistele lucioase de călătorie, ce vând adesea doar pură fantezie – poze de fotomodele fermecătoare în locuri exotice din Lumea a Treia – nu exprimă decât o profundă plictiseală. Ele nu au nimic de-a face cu călătoria.

Călătoria este o psihanaliză care începe într-un anumit moment în timp și spațiu. Și tot ce ține de acel moment este atât unic, cât și sacru – absolut totul. După cum scrie Borges, „Luna din Bengal nu este la fel cu luna din Yemen”¹. Pentru că te afli, pe deplin conștient, în fața unei luni și a unui cer care nu sunt

la fel peste tot în timp și spațiu, călătoria este o formă amplificată a conștiinței și, prin urmare, o afirmare a existenței individuale: a faptului că ai o identitate mai presus de cea pe care ți-au dat-o lumea, familia și prietenii tăi. Și pentru că nimeni nu este mai îndreptățit decât tine însuși să te cunoască așa cum ești cu adevărat, trebuie să cauți să devii mai mult decât ceea ce ești, călătorind în locuri diverse și explorându-le istoria și arhitectura.

Și trebuie să faci asta de unul singur! Nimeni nu trebuie să se interpună între tine și un meleag îndepărtat, nici măcar cineva drag. Originalitatea emană din solitudine, din a-ți lăsa gândurile să rătăcească pe un țărâm străin. M-am urcat pe un feribot de la Pescara la Split acum o jumătate de secol pentru a mă simți astfel viu. Din același motiv sunt acum singur într-o biserică din Rimini, în plină iarnă. Cu cât este mai singuratic cadrul, cu cât este mai aspră vremea, cu atât mai mare este frumusețea, îmi spun mie însumi. Marea poezie nu este catifelată, ci austeră.

Cercetarea lucrurilor ciudate și inedite nu conferă, desigur, înțelepciune. A observa diferențele dintre popoare și culturi nu este același lucru cu a le considera pe unele dintre ele, după cum se spune, „exotice” – un cuvânt care ar trebui proscris. Exotismul a apărut ca o evadare din societatea de masă, a cărei viață de zi cu zi este plină de banalitate și plictiseală. Dar, pe măsură ce industrializarea și postindustrializarea se infiltrează peste tot pe planetă, diferențele dintre locuri și popoare trebuie să izvorască din cunoașterea lor, nu din ignoranță. Misterul călătoriei implică revelații despre tine însuși, pe măsură ce devorezi o astfel de cunoaștere. Ca urmare, călătoria trebuie să conducă la îndoială de sine. Iar eu sunt plin de îndoieli. Cu cât sunt lăudat mai mult, cu atât mai mult găsesc greșeli în ceea ce am făcut. Odată cu îndoielile sosesc vina și autocritica. Acum că sunt bătrân, îmi dau seama că diferențele dintre grupurile și popoarele despre care am relatat cândva – în anumite locuri și momente în timp – se transformă și se evaporă sub ochii mei, pe măsură ce omenirea se străduiește să realizeze o sinteză.

Dar toate acestea sunt lucruri pe care le-am descoperit pe parcursul acestei călătorii, o călătorie care a pornit din dorința de

singurătate și introspecție, însă care s-a transformat, treptat și pe măsură ce am umblat mai mult, intrând pe un teren mai fragil politic, într-o muncă de reporter. Am sfârșit prin a discuta cu tot felul de gânditori sloveni și croați și cu lideri munte-negreni și albanezi. Mi-am încălcat jurământul de tăcere într-un punct geografic în care Italia se contopește cu lumea slavă, descoperind că întrebările mele despre Europa la sfârșitul epocii moderne au readus în actualitate relevanța modernității timpurii (între Renaștere și Revoluția Industrială) pentru vremurile noastre, în care identitățile au devenit din nou fluide și multiple. Aceste întrebări erau prea urgente pentru a fi lăsate doar în seama cărților și a gândurilor mele personale. Marea Adriatică a fost cel mai potrivit loc în care să caut răspunsuri: deși trecută cu vederea de jurnaliști și strategii profesioniști, Adriatica definește Europa Centrală și de Est la fel de mult ca Marea Baltică și Marea Neagră.

Și cu cât avansam mai mult în călătoria mea, un lucru devenea evident:

Dihotomia dintre Occident și Orient, în mod tradițional fragilă pe aceste țarmuri mereu întrepătrunse, este din ce în ce mai slabă: mai degrabă decât o „ciocnire“, avem parte de un „concert“. Catolicismul și Ortodoxia, Ortodoxia și Islamul, Roma Apuseană și Roma Răsăriteană, Mediterana și Balcanii realizează o fuziune captivantă la Marea Adriatică. Toată Europa este distilată aici, într-o geografie care poate fi percepută și, prin urmare, înțeleasă. Este globul pământesc în miniatură. Într-adevăr, subtilitățile civilizațiilor Adriaticii pot fi extinse la nivel mondial. Epoca populismului, pe care mass-media o văd ca pe un fenomen secundar, este cântecul de lebadă al epocii naționalismului. În consecință, Adriatica este o elegie pentru o categorie de distincții pe care le-am observat o viață întreagă. Sunt sigur doar de lipsa certitudinilor mele. Astfel mă deconstruiesc pe mine însumi – în cursul unei călătorii, evident.

Călătoria mea culminează în Corfu, unde mă confrunt, prin intermediul trecutului Greciei, cu drama umană și istorică supremă: cea a refugiatului. Migrația este povestea omenirii. Ea va continua să definească Europa în secolul XXI; afluxul de arabi și africani la care am asistat până acum este doar începutul. În plus, puține migrații au fost atât de sfâșietoare și pline de

învățămintele precum cea a peste un milion de etnici greci refugiați din Asia Mică în Grecia la începutul anilor 1920. Mai multe despre asta mai târziu, însă. Ne așteaptă un drum lung, cu multe subiecte de tratat, așa că ne vom dezvolta argumentația treptat.

La urma urmelor, scriu de pe marginea unei prăpăstii. Spațiul european, prețios și eclectic – inclusiv părțile sale ortodoxe și musulmane –, este pe cale să se dizolve într-unul de dimensiuni planetare, deoarece noul și vastul imperiu maritim al Chinei amenință să copleșească toate constructele europene pe care le-am schițat aici, făcând din această călătorie un final de turneu, în vechiul jargon al corespondenților străini. Pentru că Marea Adriatică este pe cale să fie legată de Marea Chinei de Sud și de Oceanul Indian, ca elemente-cheie ale unui comerț global în plină expansiune, de la Hong Kong la Trieste, prin Hambantota, Gwadar și alte porturi din Oceanul Indian.

Apoi, mai există competiția pentru nou descoperitele depozite de gaze naturale din estul Mediteranei și luptele pentru petrol din Libia devastată de război. Mai mult de o jumătate de duzină de țări riverane sunt implicate atât în negocieri intense, cât și în desfășurări militare, pentru a determina ce consorțiu urmează să controleze conductele preconizate, dintre care unele ar putea ajunge în Europa prin Marea Adriatică. Într-adevăr, Marea Adriatică devine un nod al comerțului internațional și al intereselor geopolitice.

Dar cum să facem față unei astfel de viziuni copleșitoare?

Analizând situația din punct de vedere local, mai degrabă decât global. Adâncindu-ne în particularitățile istorice și estetice ale fiecărui loc, în loc să ne pierdem direcția printr-o abordare globală obișnuită, fadă și abstractă. În primii ani ai secolului XXI am călătorit prin regiunea extinsă a Oceanului Indian, anticipând botezarea sa ca „Indo-Pacific“ de către Pentagon. La începutul celui de-al doilea deceniu al secolului XXI am călătorit prin Marea Chinei de Sud, în anticiparea apariției acestei regiuni pe prima pagină a ziarelor. Iar la mijlocul aceluiași deceniu, în 2016, am început să călătoresc de-a lungul Adriaticii, anticipând posibilul său destin ca punct terminus vestic pentru proiectul *Belt and Road* al Chinei.

Dar scopul meu n-a fost acela de a formula teorii asupra geopoliticii globale în lumina revenirii Chinei și Rusiei la statutul de mari puteri. Mai degrabă, dimpotrivă: pentru că viziunea la nivel macro necesită o bază de cunoștințe detaliate. Și astfel, chiar în momentul în care Marea Adriatică este pe cale să capete o nouă semnificație globală, am decis să o folosesc drept metaforă geografică pentru o epocă ce se încheie, însăși epoca modernă din Europa. Doar apreciind ceea ce trece putem analiza mai bine ceea ce urmează.

Încep aici, în această biserică italiană, un refugiu împotriva vântului și ploii torențiale, conștient de propriul meu puls. Există oare un mod mai bun de a măsura timpul?

Încep, așa cum am spus, în singurătate, contemplând un poet modernist ratat. La urma urmei, călătorii precum aceasta, oricât de măreț ar fi proiectate, își au adesea originea într-o obscuritate îngustă.

1. RIMINI

Europa de calcar

Centrul geopolitic de greutate al Europei s-a mutat spre sud, înapoi la Marea Mediterană, unde Europa se învecinează cu Africa și Orientul Mijlociu. Mediterana a început acum să aibă o coerență fluidă de tip clasic, unind continentele. Dar pentru a explica acest lucru am nevoie de timp. Trebuie să trec prin noțiuni de filozofie, poezie și geografie înainte de a ajunge la relațiile internaționale.

Așa că aveți răbdare cu mine.

Nicăieri moștenirea păgână a Europei nu pare atât de sigură pe sine ca la intrarea în această biserică creștină. Piața, scânteiitoare și singuratică în ploaia torențială, este închisă spectaculos de un șir de clădiri aflate în spatele meu. Cu cât o privesc mai mult, cu atât biserica devine mai impresionantă. Între coloanele masive montate pe un stilobat înalt de piatră sunt arcade oarbe deasupra cărora se înalță un fronton triunghiular maiestuos. Iar în interiorul acestui fronton se află un lintou care se întinde pe toată lungimea fațadei. Forma și proporțiile primează. În arhitectura clasică, frumusețea este matematică și echivalează cu perfecțiunea.

După ce treci pe ușă, în locul unui întuneric cald și învălțor, punctat de lumânări, te întâmpină o tăcere apăsătoare, care îți dă fiori, și lumina de după-amiază târzie a unei zile înnorate. Mă simt de parcă m-aș ascunde sub nori. Ecoul puternic al unei alte perechi de pași la fiecare câteva minute îmi întărește singurătatea. Pardoseala de marmură este scoasă în evidență de rândurile austere de bănci care se întind până aproape de absidă (reconstruită după bombardamentul din al

Doilea Război Mondial). Cu cât stau mai mult timp aici, cu atât marmura devine mai copleșitoare și mai crudă. Frigul pătrunzător își începe asaltul.

În loc să admir splendoarea picturilor în tempera cu ou și ulei, sunt impresionat de strălucirea calcarului alb, ce trimite cu gândul la o ruină, una reconstruită la începutul Renașterii. Forța și volumul emană din reliefurile aplatizate și comprimate, nu din culoare. Spectacolul sculpturilor din calcar din capelele laterale pune stăpânire pe mine. Din cauza calcarului, aceste figuri aglomerate și complicate, în ciuda energiei, expresivității și impresiei de fluiditate, ating o intensitate abstractă, teoretică. Aceasta este o artă care te face să gândești, dar și să simți. Nu văd doar arta – văd o cale de întoarcere în Antichitate, prin intermediul orașelor-state medievale târzii, în care supraviețuirea comunitară lăsa puțin loc pentru moralitatea convențională. Pentru că frumusețea poate apărea adesea din celebrarea puterii, ceea ce o transformă într-o cronică a trecutului, prezentului și viitorului Europei.

Heruvimii rotofei sunt prinși într-o frenezie fără scop – ei celebrează nevoia primară de viață. Sculptorul i-a reprezentat ca fiind sexualitatea întruchipată. Reliefurile ies din penumbra, impresionante mai ales datorită iluminării insuficiente din capelele laterale. Deși figurile sunt presate în perete, musculatura lor parțial acoperită de veșminte erupe în trei dimensiuni, cu un minim efort al sculptorului, asemenea unor poeme care dezvăluie universuri întregi în doar câteva cuvinte. Între pilaștri, alături de îngeri, se află zeii romani, semnele zodiacale și simbolurile umanizate ale artelor: filozofia, istoria, retorica și muzica. Aici, creștinismul nu este decât elementul final al unei civilizații dezvoltate și vibrante.

Nimic nu ajută mintea să se concentreze mai bine decât semiîntunericul și frigul. Aceste împrejurimi monahale îmi oferă multe subiecte de meditație și îmi aduc aminte de numeroasele cărți pe care trebuie să le iau în considerare înainte de a-mi începe cu adevărat călătoria. Afară, cerul este întunecat, în timp ce ploaia ropotește pe țărni, iar norii aproape că ating apa, asemenea cernelii care se scurge pe o pânză.

Drumul meu spre această biserică – acest templu, de fapt – a fost labirintic: locuri memorabile m-au condus la diverși istorici și scriitori, iar acei istorici și scriitori la alții. Trebuie să-i menționez pe toți, atât pentru că fac parte din povestire, cât și pentru că sunt interesanți în sine.

Totul a început în urmă cu peste patru decenii, la Mistra, un oraș medieval în ruine situat pe un pînten al Taigetului, la marginea Văii Eurotas, în sudul Peloponezului grecesc. Mistra a fost locul unde Bizanțul a expirat în cele din urmă. Din cauza tulburărilor politice din îndepărtatul Constantinopol, aici a fost încoronat în 1449 sârbo-grecul Constantin XI Dragases Paleologul, ultimul dintre cei optzeci și opt de împărați bizantini și cel mai de pe urmă moștenitor al împăratului roman Caesar Augustus.

La prima mea vizită, în 1978, Mistra, cu zidurile sale sparte și vegetația redusă la nuanțe de maro și ocru, părea blocată într-o toamnă târzie, deși era primăvară. Cele mai rafinate peisaje sunt cele mai subtile: te secătuiesc, te obosesc, dar nu te copleșesc. Și astfel am devenit obsedat de ruinele Mistrei și de istoria sa. Frumusețea ei m-a făcut să decid că merită să aflu totul despre acest loc.

Obsesia mea pentru Mistra a dus la un interes permanent pentru cea mai importantă personalitate a acesteia, filozoful neoplatonician Georgios Gemistos Plethon, care a trăit în secolele XIV–XV. Plethon a fost un precursor al Renașterii italiene datorită pasiunii sale pline de erudiție pentru Antichitatea clasică, lucru care a ieșit în evidență în timpul vizitei prelungite pe care a făcut-o la Florența în 1439, când l-a impresionat pe nimeni altul decât Cosimo de' Medici. După cum explică regretatul filozof și traducător britanic Philip Sherrard, în timp ce Aristotel fusese deja asimilat (sau cel puțin neutralizat) de o „conștiință creștină universală”, teoriile lui Platon se aflau în afara sistemului creștin ortodox al vremii. Prin urmare, Platon a fost văzut de Plethon și de alții ca fiind cel mai păgân dintre cei doi filozofi. În timp ce lumea bizantină era pe moarte, Plethon știa că „singurul mare atu al Bizanțului”, după cum spunea un alt regretat britanic, medievistul Steven Runciman, este modul în care „a păstrat nealterate învățătura și literatura

Greciei antice“. Plethon a dus această înțelepciune cu el în Italia. Astfel, a contribuit la promovarea renașterii naționale grecești, construită pe moștenirea clasică a panteismului încorporat în Bizanț, în fața asaltului politic și religios din partea Occidentului latin. Încorporarea lui Platon, chintesență a Greciei antice, în lumea Bisericii Ortodoxe Grecești a avut rolul ei în acest proces.¹

Toate acestea îmi rămăseseră adânc întipărite în memorie timp de zeci de ani, până când, în 2002, la aproape un sfert de secol de la prima mea vizită la Mistra, m-am trezit într-o altă parte a Peloponezului, în vila autorului britanic de cărți de călătorie Patrick Leigh Fermor. În timp ce discutam, priveliștea splendidă a Golfului Messinian și a livezilor de măslini noduroși ni se oferea prin ferestrele arcuite. Era o zi rece de primăvară, iar hainele lui Leigh Fermor miroseau delicios a fum. Băusem o carafă de retsina de casă când s-a întâmplat să-l menționez pe Gemistos Plethon. Ochii lui Leigh Fermor au sclipit, apoi scriitorul m-a delectat cu o disertație cu voce joasă, doar o idee mai mult decât o mormăială, despre cum rămășițele lui Plethon au fost exhumate în 1465, la treisprezece ani după moartea sa, când Sigismondo Malatesta, conducătorul ereditar al orașului Rimini și comandantul mercenar al unei forțe expediționare venețiene, a ocupat orașul Mistra și a refuzat să se retragă din fața armatei otomane care se apropia fără să fi recuperat mai întâi trupul filozofului său preferat. Vocea lui Leigh Fermor era pe punctul de a se stinge când mi-a explicat că Malatesta, un patron pretențios al artelor și al filozofiei, l-a reîngropat pe Plethon într-un sarcofag înglobat într-un perete exterior al Tempio Malatestiano din Rimini: biserica în care mă aflu acum.²

Sigismondo Pandolfo Malatesta (1417–1468) a fost urmașul unei familii nobiliare care a condus orașul-stat Rimini de la sfârșitul secolului al XIII-lea până la începutul secolului al XIV-lea. Malatesta a fost un *condottiere*, un căpitan mercenar, acționând în baza unui contract, o *condotta*. Om de acțiune prin excelență, a trăit literalmente ani la rând sub o sentință capitală de un fel sau altul, deoarece își vindea remarcabilele abilități militare tuturor. În cele din urmă, a pierdut cea mai mare parte a propriului oraș-stat Rimini din cauza acestui fapt. Imagi-